PERKÁTAI ÉRTÉKTÁR

42. Állomás

Kulturális Egyesület

Elveszett örökségünk nyomai

PERKÁTAI ÉRTÉKTÁR

42. Állomás Kulturális Egyesület

Elveszett örökségünk nyomai

Korabeli képeslap a
Szent István Kultúrház eredeti tervével

Elveszett örökségünk nyomai

Az „Örökségünk Perkáta” füzet melléklete. Szerkesztésében és kiadásában közreműködött:

42. Állomás! Kulturális Egyesület
Jákliné Rajcsányi Rozália
Lászlóné Szabó Edit
Nagy József
Szabó Lajos
Bogó Anikó
Rajcsányi László
Somogyi Balázs polgármester
Perkáta Nagyközség Önkormányzata
Perkátai Általános Művelődési Központ

Készült:
Hírház Nyomda
Sárbogárd

2020

Tartalomjegyzék:

Elveszett örökségünk	3. oldal
Örökségeink	4. oldal
Jegyzetek	24. oldal
Térképmelléklet	25. oldal

Elveszett örökségünk

A fő kötet elején az épített örökség fennmaradásáról, megőrzéséről szóltam. A füzet ezen részében felsorolt emlékek esetében erre már nincs lehetőség.

Azok az örökségeink vannak felsorolva ebben a kiegészítő füzetben, melyeknek már nincs nyoma sem a jelenben, csak emlékekben élnek tovább. Még néhány fénykép, és élménybeszámolók őrzik emléküket. Feladatunk rögzíteni, megőrizni és bemutatni, hátrahagyni az utókornak.

Az a cél, hogy a múltban a község közössége által megvalósított értékek - még ha fizikailag az enyészeté is lettek - ne tűnjenek a feledés homályába. Az értékeket akkor a legcélszerűbb átmenteni az utókor számára, amikor még kézzel fogható értéket képviselnek. Ellenkező esetben sajnos már csak emléket lehet állítani az értékeknek és azokat létrehozó személyeknek.

Jákliné Rajcsányi Rozália

Árpádkori templom és temető

2009-ben a 62. számú főközlekedési út új nyomvonalának kitűzése miatt a Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központja által indított régészeti feltárások eredményeként, - melyet Kovács Lóránd Olivér ásatásvezető régész és csapata végzett – napvilágra került egy középkori település árokrendszerrel körülvett temploma, és Magyarország eddigi legnagyobb középkori temetője (közel 5000 sírt találtak).

Az Árpádkori falu és temploma, valamint a település három temetőjének feszített tempójú kutatása komoly tudományos eredményekkel zárult a magyarság keresztény szokásokra való áttérése tekintetében.

A perkátai temető azért is szolgál kivételesen gazdag leletanyaggal, mert a 13. században a területen megjelenő kunok temetkezési szokásait híven tükrözi. Ők részben még tartották a pogány szokásokat, és a korabeli magyar hagyományokkal ellentétben a halottat útravalóval és ékességeivel temették el

Cigányzenekarok

A magyarországi muzsikus cigányok a 15. században jelentek meg. A 18. századi bandák virtuóz játéka tekintélyt vívott ki magának, amelynek virágkora a 19. századra tehető.

A falusi cigánybandák mindenkor a helyi lakosság igényeit elégítették ki, gyakorlatilag ők éltették az autentikus hangszeres népzenét. A háború előtt ott voltak minden szórakozóhelyen, bálokban, kocsmákban, lakodalmakban, de zenével köszöntötték az Újévet, a Húsvétot, a Búcsút és a Karácsonyt is. Igen változatos zenét játszottak, természetesen mindenkor kotta nélkül.

A két háború közti perkátai muzsikus dinasztiák tevékenységéről nincsenek dokumentumaink, de itt éltek köztünk tisztességben, becsületben.

A háború utáni cigánybandák nemcsak itthon Perkátán, de a környező településeken is nagy tiszteletet és elismerést vívtak ki virtuóz muzsikájukkal.

Somogyi Imre (Pupka) **és zenekara**

Badi József (Paraszt) **és zenekara** ifj. Fórizs Ferenc, Badi Miklós, Somogyi Antal, Horváth Kálmán, Rupa László (Csösze), Sohonyai István (Populó), Csányi Károly (Kuka).

Badi István (Szarka) **és zenekara** Sohonyai Ödön (Cici), Mészáros Imre (Darázsszájú), Patai János, Patai Lajos (Tuszi), Hosszú Gusztáv, ifj. Badi István (Csókos).

Kovács Lajos és zenekara Fórizs Antal (Rigó), Kovács Miklós, Kovács Gusztáv (Guszti), ifj. Kovács Gusztáv

És a feltörekvő fiatalság

Ifj. Badi István (aki a Rajkó zenekarig jutott) **és zenekara**

Fenyves

Nagy valószínűséggel, az 1800-as évek elején, az 1820-as években lett először telepítve, amikor a kastélyt és környezetét, V. Gróf Győry Ferenc átépítette a kor és a család reprezentációs igényeinek megfelelően. Ez a fotó az 1930-as években készült. Valószínű, hogy többször is pótolták a telepítést, mert az 1950-es években is voltak köztük fiatalabb példányok.

Mára pár egyede maradt a régi fenyvesnek mutatóba, az orvosi rendelő mögött és a református templom kertjében.

Katolikus fiúiskola

Az iskolát az 1790-es évek végén, már a Győryek idejében építették, a plébánia szomszédságában.

Az 1800-as évek elején még vegyes fiú-lány iskolaként működött, és az első kántortanító Urbán Mihály volt. Perkátán ekkor 116 fiú és 100 leány iskolaérett, de iskolába csak 70-en jártak, télen ruha hiány, nyáron házi munkák miatt tartották vissza a szülők a gyerekeket az iskolából.

Az 1800-as évek közepéig az iskolát többször bővítették, a szükségnek megfelelően átalakították. A kántortanítók többször változtak, Richter Ignác, Keller Károly mellett altanítók voltak Till János, Lindenthal József, Leisztner József.

Az iskola katolikus jellegét az 1870-es évek elején az mentette meg, hogy Győry László magára vállalta a leányiskola fenntartását és az apácazárda alapítását. 1878-tól az iskola fiúiskolaként működött tovább.

Az 1900-as évek elején György Gyula lett a kántortanító. A lakosság és ezáltal a gyereklétszám emelkedésével szükség volt az iskola bővítésére. Ezért a község új kántortanítói lakást vásárolt, az iskolában pedig tornatermet alakított ki.

Az 1919. március 21-én kikiáltott proletárdiktatúra a perkátai iskolában is alkalmazta a vallást sértő rendelkezéseit, de a bukása után augusztus 1-én ismét helyreállt a régi rend.

1931-ben ismét felmerült a fiúiskola községi jellegűvé való átváltoztatásának terve, ám felsőbb szervek ezt elutasították.

A perkátai fiúiskolában működött tanítók közül a legismertebbek:

György Gyula, Tolnai Ferenc, Mészáros Imre, Sárközi József, Györkös János, Fűrész Gyula, Major Mátyás, Marton Olivér.

A front, Magyarországon történő átvonulása alatt az iskolában nem volt tanítás. Ez idő alatt az iskolát lőszerraktárnak használták, melyet a németek 1944. december 6-án felrobbantottak. Teljesen megsemmisült az iskola, benne iratai, szemléltető eszközei, berendezései.

A tanítás 1945. április 16-án kezdődött meg a plébánián és a katolikus kultúrházban, a VII. és VIII. osztályos tanulók kivételével, akik az elmaradt mezőgazdasági munkákban voltak kénytelenek részt venni.

A Győry Kastély berendezései

Az 1820-as években a mai formájára átépített Győry Kastély külsőleg és belsőleg is alkalmassá lett téve, a család társadalmi helyzetének megfelelő reprezentációs életmódra.

A fennmaradt fotók hűen tükrözik a kor arisztokráciájának életvitelét.

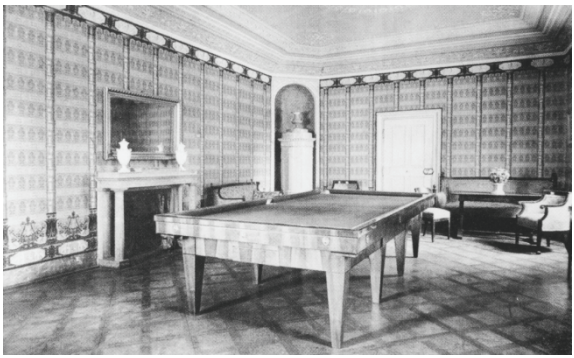

A háború után a gyönyörű korabeli bútorok és tárgyak egy részét szétrabolták. Más részük fővárosi és megyei múzeumokba került, majd későbbi időkben vidéki kastélyok, kúriák korabeli tárgyaiként élik tovább mindennapjaikat.

Kiskultúr

A Kiskultúr épülete a katonai felmérés térképei alapján az 1800-as évek közepén épülhetett.

A háború előtt a katolikus ifjúság (KALOT) kultúrházaként működött, a háború után, a fiúiskola felrobbanása után itt kapott helyet ideiglenesen az iskola egyik tagozata

Az épületben az államosítás és a tanácsrendszer létrejötte után a népművelés alapjait, szervezete kereteit teremtette meg az 1954-ben megnyílt kultúrház és könyvtár.

A könyvtárat a háború után, a helyi iskola folyosóján egy zárható szekrény jelentette, kb. 300 kötet könyvvel.

A könyvtár első vezetője, Fejér megye első függetlenített községi könyvtárosa Havrilla János volt, aki 20 éven keresztül irányította a könyvtárat, szervezte a környékbeli puszták könyvellátását. A könyvtárban szakköröket szervezett. Kézimunka szakkört, báb szakkört, és több felnőtt foglalkozást.

A könyvtár 1974-ig működött ebben az épületben, a Dózsa György út 43. sz. telken.

Községháza

Az 1780-as években történt I. Katonai Felmérés térképén már szerepel a községház épülete.

A községházának 1934-ben történt leégése nemcsak nagy anyagi kárt okozott a községnek, mert újat kellett építenie, az ismeretlen időben épült régi helyére, hanem azért is sok tekintetben pótolhatatlan veszteséget jelentett, mert a levéltár nagy része szintén a tűz martaléka lett és ezzel sok régi adat pusztult el, mely a község régibb és újabb történetét megvilágosította volna.

Följegyzések hiányában nem ismerjük ugyan Perkáta község közigazgatási szervezetének fokozatos létrejöttét, vannak mégis följegyzések, amelyek annak már kialakulását őrizték meg.

Így az 1768. évi urbárium, amelynek 9. pontja 1. §-a kimondja, hogy a bírói hivatalra az uraság három embert jelöl és a község az uraság tisztjének jelenlétében, ezek közül szabadon választhatja meg bíráját.

Egyesületek, kultúrcsoportok

Az 1800-as évek második felében országosan, így Perkátán is elsősorban egyházi támogatással sorra jöttek létre a civil szerveződések.

Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül sorolunk föl pár meghatározó egyesületet, társulatot, amelyek nagyban befolyásolták a perkátai kulturális élet fejlődését a kezdetektől az 1950-es évek végéig.

Jámbor társulatok:

Rózsafüzér Társulat	1858
Imaapostolság	1868
Jézus Szentséges Szíve Társulat	
Mária Leányok Társulata	
Oltáregylet	1929

Katolikus Egyesületek, Szövetkezetek:

Katolikus Kör	1894
Katolikus Kőr Takarékmagtára	1895
Keresztény Fogy. Szövetkezet	1899
Katolikus Kör Temetkezési Egylet	
Leánykőr	1921
Katolikus Kaszinó	
Katolikus Nőszövetség	1934
Katolikus Legény Egylet	1935
Katolikus Énekkar	

Civil szerveződések:

Községi segélyegylet	1870
Perkátai Olvasó Egylet	1873
Nagyperkátai Olvasókőr	1890
Perkátai Iparosok Olvasókőre	1897
Nagyperkátai Takarékmagtár	1896
Perkátai Kaszinó	
Perkátai Tűzoltó Egyesület	
Földmunkás Szakegylet	1906
Kisgazda Kör	1923
Levente Egyesület	1925

Községi Takarékpénztár	1928
Perkátai Lövész Egyesület	1930
Hangya Fogy.és Ért.Szöv.	1930
Dalárda	1936
Színjátszókör	
Néptánccsoport	
Szakkőrök	

A „Néptánccsoport” 1941

A „Dalárda” Györkös János vezetésével 1933

Leányiskola

Az épület nagy valószínűséggel az 1800-as évek elején épülhetett. A leányiskola akkor költözött be, amikor Gróf Győry László 1878-ban felépíttette a Zárdát és Perkátára hozta oktatóknak a Vincés Nővéreket.

A Zárda építés és az iskola megnyitás és működtetés költségeit a gróf magára vállalta, így tudta megtartatni a két iskola katolikus oktatási jellegét. A zárda alapítása és a leányiskolának, az irgalmas nővérekre való bízása mellett is állandóan növekedett, a lakosság számának növekedése folytán, a tanulók száma és természetesen a község iskola fenntartási terhe is. Az 1874. évi egyezmény értelmében ebbe jártak Kisperkátáról az uradalmi cselédek leánygyermekei is.

Az 1900-as évek elején bővíteni kellett az iskolát, ez lett a „Felső leányiskola”, mely a magtár mögötti telekre épült.

A II. világháború alatt az iskola mindkét épületét bombatalálat érte, teljesen használhatatlanná váltak a felszerelésekkel együtt. A háború befejezése után a tanítás a zárdában és a Plébánia épületében indult újra.

Parragi Iskola

A Parrag pusztai cselédség magas gyermeklétszáma, valamint a község nagy távolsága (kb. 6 km) arra kényszerítette gróf Győry Terézt, hogy a pusztában 1-6 osztályos iskolát építsen.

1929-ben Parrag pusztán elkészült az iskola és a tanítói lakás. Ezt szeptember 22-én áldották meg. Az iskolát Győry Teréz grófnő 16.000.- pengő költséggel, mint római katolikus jellegű iskolát építette.

Az első tanító Marton Olivér volt 1948-ig, aki Aradon született 1901. július 10.-én. Négyéves korában Székesfehérvárra került, ott végezte elemi és középiskolai tanulmányait. A Cistercita Gimnáziumban tett érettségit és utána egy ideig, mint városi hivatalnok dolgozott, majd az Esztergomi Érseki Tanítóképzőben tanítói oklevelet szerzett. Amikor megnyílt Parrag pusztán az iskola, ennek tanítói állását kapta meg. 1931-ben megnősült, feleségével együtt az iskolának éltek, sok színdarabot rendeztek a pusztai gyerekekkel. Két leánygyermekük született, akik ma is Perkátán élnek.

Az ott gazdálkodó Tsz. az 1970-es években bontotta le az iskolát, az összes pusztai épülettel együtt.

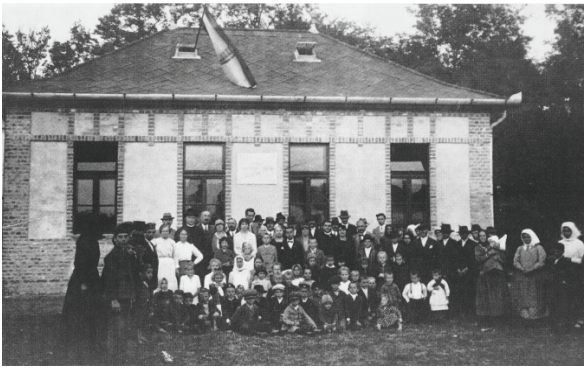

Paukovits kúria

Kisperkáta településrészt a XVIII. század utolsó harmadában építették ki. A II. József alatt készült népszámlálás 72 lakost tüntet fel itt. A Győry család tulajdonában álló településrész 1864-től lett önálló falu.

Paukovics Ernő - aki annak ellenére, hogy jogász diplomával rendelkezett csakis a gazdálkodással foglalkozott. Földterületeket keresett a gazdálkodásához éppen, amikor megtudta, hogy Perkátán a Szapáry birtokot fölparcellázzák. Így kerültek Kisperkátára 1926-ban, ahol 540 holdat vásárolt.

Paukovics Ernő a kisperkátai birtokot modernizálta, ami abban az időben kitűnt. Komoly tervekkel állt neki a kúria megépítéséhez. A kúria eklektikus stílusban, klasszicista elemekkel épült. A család 1942 nyarán költözött be a kúriába.

1950-ben az államosításkor végleg el kellett jönniük onnan. A szépen felépített kúria rövid ideig volt a család otthona.

A kúriát az államosítás után a termelőszövetkezet használta, majd magánkézbe került. Azóta többször gazdát cserélt, és 2019-ben teljesen lebontották.

Katolikus Kultúrház

A Kultúrház alapkő letétele 1946. november 4-én történt. Az építkezéshez az anyagiakat összegyűjtötte a Katolikus Egyházközség P. Horváth Ferenc plébános vezetésével, az irgalmas nővérek irányítása alatt lévő Mária Leányok Egyesület és a katolikus legények KALOT Egyesülete.

A munkálatokat szintén a KALOT legénytábor végezte kalákában, Bodó István vezetésével. Az épület, helyszínen betonozott oszlopok közé tömött vert falú szerkezetű volt. Egy év alatt építették föl a katolikus fiatalok.

Az újonnan felépített épületet 1948-ban községi vezetők kérésére alispáni határozattal az EPOSZ-nak (*falusi pártifjak*) kiutalták.

Ezt hívták a falusiak „Nagykultúr”-nak. Bálokat, lakodalmakat is itt tartottak, itt játszott alkalmanként az utazó Déryné Színház, a Rádi mozi felújítása alatt és az új Faluház építése alatt is itt voltak a filmvetítések.

A Kultúrház a mai bölcsőde mögötti telken épült fel. Az új Faluház átadása után már csak raktárnak használták, részben az 1970-es évek végén, teljes egészében az 1980-as évek elején végleg lebontották.

Rádi mozi

A község első mozijában az 1930-as évek végén kezdték meg a filmvetítéseket, Rádi Dániel és Jurcsák Róbert gépész fiatalok. A mozi a Krepsz Pali bácsi házának egyik szobájában volt, a vetítőnek az áramot egy Puch motorkerékpár által hajtott generátor termelte.

Az 1940-es évek elején Rádi Dani bácsi új mozit épített a mai filmszínház helyén, vályogtéglából, fa karzattal.

A mozit 1950-től államosították, fölújították és a MOKÉP újra kezdte a filmvetítést a „November 7” névre keresztelt filmszínházban, de a község lakói továbbra is Rádi mozinak hívták.

Az Országzászló avatáson a háttérben látható a Rádi mozi 1936-ban. A fotó Dr. Szabó Lajos Perkáta vezetőjegyzőjének hagyatékából származik.

Perkátai utcaképek

Perkátai képeslapok az 1930-as és 40-es évekből.

Szent Anna kút

Az építése, vagy V. Győry Ferenc idejében a kastély és a park építése idején, az 1820-as években, vagy Győry László idejében az 1860-as években történhetett. Az 1881-es kataszteri térkép felmérésen már szerepel.

Ez egy terméskővel kirakott ásott kút volt, fölötte díszes, embermagasságú alapzaton életnagyságú majolika szobor volt, a kis Jézus nagyanyja karján.

1952-53-ban a falazott alapzatot építkezés céljára a helyiek szétrabolták, a majolika szobrot és a díszítőelemeket a kútba temették.

Jegyzetek:

1. Historia Domus
2. Erdős Ferenc, Hadházy Gábor: Perkáta története. 1996.
3. Major Mátyás, Brandl György: Perkáta története. 1943.
4. Fejér Megyei Történeti Évkönyv Farkas Gábor: Perkáta
5. Fűrész Gyula: Emlékezzünk a kedvesnővérekre
6. Sirasok.blog.hu
7. Az épített örökség védelmében- Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia, 2011
8. Helytörténeti gyűjtemény képarchívum.

Minden jog fenntartva.

A füzetben található írások, képek másodközlése csak a 42. Állomás! Kulturális Egyesület, írásos engedélyével lehetséges.

Paukovits kúria
Kisperkátai fakereszt
Kisperkátai harangláb
Simon kereszt
Csirói kereszt
Galgóczi kápolna
Emlékkereszt
Kilátói kereszt
Hősi emlékmű
Gecseg kereszt
Mária malom
Kossuth szobor
Református templom
Gróf Győry kastély
Pusztai tanítók emlékköve
56-os emlékmű
Hunyadi Mátyás szobor
Hunyadi Mátyás Iskola
Milleniumi emlékmű
Katolikus templom
Szentháromság szobor
Bárányjárási kereszt
Adonyi kereszt
Zsidó temető
Életút kapu
Országzászló
Serleges kút
Nepomuki szobor
Petőfi szobor
Milleniumi kereszt
Községháza
Orvosi rendelők
Volt uradalmi magtár
Pesei kereszt
Paplak
Szivárvány óvoda
Zárda
Szőlőhegyi kereszt
Szőlőhegyi fakereszt
Parragi kereszt

A “PERKÁTAI ÉRTÉKTÁR” füzet-sorozat eddig megjelent kiadványai:

2017
Perkáta tanyái

2017
Perkáta templomai

2018
Temető és Temetőkápolna

2018
Egyházi ünnepek néprajza

2019
Perkáta grófjai

2019
Győry kastély és parkja

2019
Kisperkáta

2020
A Zárda

2020
Örökségünk Perkáta

Előkészületben:

Helytörténeti és technikatörténeti gyűjtemény

Nemzeti Együttműködési Alap
MINISZTERELNÖKSÉG
BETHLEN GÁBOR Alapkezelő Zrt.
42. Állomás Kulturális Egyesület